

for conducting strategic analysis in the enterprise management system // International Scientific Journal "Innovation Science". – 2016. – №11. – PP. 138–140.

9 Mishulina O.V., Gorelova N.S. Diagnostic analysis of a small enterprise management system // Agribusiness problems. – 2017. – №4. – PP. 92–98.

FTAMP 06.75.10
ӨОЖ 338.43

АГРАРЛЫҚ САЛАДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В АГРАРНОЙ СФЕРЕ

PROBLEMS OF ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN AGRICULTURAL SECTOR

М.Ж. ДЮСЕГАЛИЕВ*

а.-ш.ф.д.

Б.М. ДЮСЕГАЛИЕВА

экономика ғылымының магистрі

Г. ГИНИЕТУЛЛИНА

магистрант

Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті, Атырау, Қазақстан

Mukhit-65@mail.ru

М.Ж. ДЮСЕГАЛИЕВ

д.с.-х.н.

Б.М. ДЮСЕГАЛИЕВА

магистр экономических наук,

Г. ГИНИЕТУЛЛИНА

магистрант

Атырауский государственный университет им. Х. Досмукхамедова, Атырау, Казахстан

M. ZH. DYUSEGALIEV

Dr.Agr.Sc.

B.M. DYUSEGALIEVA

Master of Economic Sciences

G. GINIETULLINA

Master student

Atyrau State University named after H. Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan

Аңдатпа. Қазақстан экономикасының басым салаларының бірі – ауыл шаруашылығы, оның дамуымен шикізатты қайта өңдеумен, ауыл шаруашылығы өнімдерін тасымалдаумен, сақтаумен және сатумен айналысатын кәсіпорындардың қызметі байланысты болады. Өсімдік шаруашылығы саласында азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету және экспортқа бағдарланған бәсекеге қабілетті өнім өндірісін ұлғайту үшін ауыл шаруашылығы дақылдарының негізгі түрлерінің өгістік алаңдарын кеңейту, құрылымдық және технологиялық өртаптандыру жүзеге асырылады. Шағын кәсіпкерлік маңызды роль атқарады. Мақалада республиканың аграрлық экономикадағы орны мен ролі көрсетілген. Экономиканың осы секторын дамытуды қиындататын мәселелер: фермерлікті мемлекеттік қолдаудың жеткіліксіздігі, ауыл шаруашылығы өндірісінде шағын бизнеске елеулі әсер етпейтін ақпараттық-консультациялық орталықтардың жұмыс істеу тиімділігінің төмендігі, ауыл шаруашылығы кооперациясының дамымауы, қызметкерлердің әлеуметтік қорғалмауы, баға теңсіздігі қарастырылған. Авторлар мәселелерді тез арада шешу мақсатында нарықтық экономика жағдайында шағын кәсіпкерлікті үйлестіру және қолдау мақсатында мемлекет пен ауыл бизнесінің ынтымақтастық жолдарын ұсынған. Бұл сала кәсіпкерліктің теориялық аспектілеріне және шағын кәсіпорындарды құру мен олардың жұмыс істеуінің тәжірибелік

Abstract. Agriculture is one the priority sectors of economy of Kazakhstan, which development affects the activities of enterprises engaged in the processing of raw materials, transportation, storage and sale of agricultural products. Structural and technological diversification, expansion of the sown areas of the main types of crops to ensure food security and increase production of export-oriented competitive products are carried out in crop industry. An important role is played by small business. The article shows its place and role in agricultural economy of the republic. The problems that hinder the development of this sector of economy are considered: insufficient public support for farming, low efficiency of information and consulting centers that do not have a significant impact on small business in agricultural production, underdeveloped agricultural cooperation, social insecurity of workers, price disparity. The authors have proposed ways of cooperation between the State and rural business in order to coordinate and support small business in market economy in order to solve problems as quickly as possible. This area needs a number of studies on theoretical aspects of entrepreneurship and the study of practical issues of establishing and operation of small enterprises. All this determines the relevance of the topic of this work.

Ключевые слова: сельское хозяйство, предпринимательство, экспорт, потенциал, конкуренция, экономический рост, партнерство, бизнес, устойчивое развитие, животноводство, растениеводство.

Keywords: agriculture, business, export, potential, competition, economic growth, partnership, business, sustainable development, livestock production, crop production.

Экономиканы дамытудың әр кезеңі сол сәтте ең тиімді болып табылатын экономикалық саясатқа сәйкес болуы керек. Бүгінде тұрақты экономикалық өсу міндеттері қойылған кезде, экономикалық саясат пен

Елдің агроөнеркәсіптік кешеніне қойылған негізгі міндеттер әлемдік нарықта ауыл шаруашылық өнімдерінің сұранысқа ие экспорттері болуға, өндіріс көлемін ұлғайтуға, егістік жерлерді көбейтуге және инновациялық технологияларды енгізуге, ұлттық брендке сәйкес экологиялық өнімдерді жасауға мүмкіндік береді [1].

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, индустриялық саясаттың негізгі бағыттары, ең

алдымен, кәсіпкерлікті дамыту мен экономиканың бәсекеге қабілетті ортасына толық қолдау көрсетуі тиіс. Кәсіпорындар өздерінің бәсекеге қабілеттілігін басқару стратегиясын перспективалы, операциялық және ағымдағы режимде үнемі қадағалауы керек. Агроөнеркәсіптік кешеннің шаруашылық субъектілерінің бәсекелестік әлеуетін арттыру ресурстарды құзыретті басқару және экономикалық субъектінің дамуының стратегиялық бағытына негізделуі тиіс. Стратегиялық жоспарлау жүйесінің болуы компанияны тұрақты бәсекелестік артықшылықтармен қамтамасыз етеді, бұл, өз кезегінде, жобалардың маңыздылығы мен ұзақ мерзімді ұзақтығымен сипатталады [2].

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Қазақстанда импортталатын өнімдерді шығаратын зауыттар да бар, осы кәсіпорындардың өндіріс проблемасы толық жүктеме үшін сапалы шикізаттың жетіспеушілігіне байланысты, тиісінше, зауыт толық қуатта жұмыс істемейді және бүкіл ішкі нарыққа жеткізе алмайды.

2017 жылы ауыл шаруашылығы өнімдерінің негізгі түрлерін экспорттау көлемі 2016 жылға 25% артып, оның 16%-ы өңделген түріне экспортталып, 224,4 млн АҚШ долларын құрады. Астық және бұршақ дақылдарының экспорты 14%-ға, ұн 9%-ға өсті. Бұдан басқа, табиғи өнімдердің брендтерін құруға мүмкіндік беретін өнімдердің сапасы мен экологиялық дұрыстығын сақтау бойынша жұмыстар жүргізілуде. Бүгін аймақтағы аймақтық брендтері бар 80-ге жуық азық-түлік экспорттаушы компания бар [3].

Өсімдік индустриясында құрылымдық және технологиялық әртараптандыруды жүзеге асыру, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету және экспортқа бағдарланған бәсекеге қабілетті өнімдерді өндіруді арттыру үшін басым дақылдардың егіс алаңдарын кеңейту үшін жұмыстар жалғасуда. Айта кету керек, соңғы 5 жылда ауыл шаруашылығы жалпы өнімінің көлемі 129,8%-ға өсті, бұл Алматы облысындағы ауыл шаруашылығы өнімінің 58,3%-ын және жалпы республика бойынша ауыл шаруашылық өндірісінің 9,5% -ын құрады [4].

Нәтижелер және оларды талқылау.

2017 жылдың қорытындысы бойынша астық және бұршақ дақылдарының жалпы түсімі 2 0585,1 мың тоннаны құрады. 5 жыл бұрын бұл көрсеткіш 2 6960,5 мың тоннаны құрады. Сол жылмен салыстырғанда дәнді және бұршақ дақылдарының жалпы өнімі 1,3%-ға төмендеді. Демек, 2017 жылы 1

центнер/га өнімділігі 2011 жылмен салыстырғанда төмен.

Шаруа қожалықтарын дамытуға кедергі келтіретін негізгі факторлар:

- күрделілігі, төмен тиімділігі және ауыл шаруашылығын мемлекеттік қолдаудың жоқтығы;

- агроөнеркәсіптік кешенде шағын бизнеске айтарлықтай әсер етпейтін ақпараттық-консультациялық орталықтардың тиімділігі төмен;

- ауыл шаруашылық тұтынушыларының жұмыс істеуі нашар дамуы;

- ҚФО-да жұмыс істейтін қызметкерлердің әлеуметтік осалдығы, фермерлердің отбасы мүшелері (ҚФО басы мен қызметкерлері). Олардың ұстанымдары жұмыскерлердің және жұмысшы мамандықтардың Бүкілресейлік классификаторына кірмейді. Бұл ҚФХ қызметкерлері мен отбасылық фермерлердің мүшелеріне әлеуметтік кепілдіктер алуды қиындатады;

- бағалардың теңсіздігі, ауыл шаруашылық өнімдерінің әділетсіз бағалары, атап айтқанда, астық және сүт өнімдері туралы;

- негізгі құралдардың тозуы мен төмен қалпына келтірілуі, шаруа қожалықтары қызметін реттейтін нормативтік базаның және салық заңнамасының жетілмегендігі;

- фермерлерге, олардың отбасыларына және қызметкерлеріне әлеуметтік кепілдіктер жеткіліксіз.

Кешендегі барлық проблемалар ауылдық жерлерде кәсіпкерлік белсенділіктің дамуына кері әсерін тигізеді және фермерлік шаруашылықтардың өсуін тоқтатады, ал кейбір елдерде кішігірім кәсіпорындардағы мұндай проблемалар шағын бизнес нысандары санының азаюына әкеледі. Ірі фермалар бір уақытта арзанырақ болып келеді.

Тауар өндірушілердің жер және мал шаруашылығының өнімділігін арттыру, өнім сапасын арттыру және өндіріс шығындарын азайту үшін бәсекелестік күресінде бір немесе бірнеше басқарудың тиімділігі мен артықшылықтары туралы мәселе шешіледі. Заңды нысандардың өзгеруіне және ауылдағы жеке кәсіпкерліктің дамуына қарамастан, агроөнеркәсіптік кешендегі жағдай тиісті деңгейде дамып келеді. Бірақ біз осы аймақты дамытуға тырысуымыз керек көрсеткіштерге жаңа стратегиялар бар. Жыл сайын ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының саны артып келеді, сондай-ақ ауыл тұрғындарына тиесілі шаруа (фермер) және фермерлік шаруашылықтар. Интеграциялық үдерістерді дамыту кон-

тестінде, олардың құрылымында біріктіретін барлық байланыстар – ауыл шаруашылық өнімдерін өндірушілерден тұтынушыларға сатудан бастап, нарықтық экономиканың жағдайына неғұрлым тиімді және бейімделетінін дәлелдеді.

Бұл бәсекелестік кәсіпорынның дамуына арналған бәсекелестік стратегияны қалыптастыруға айрықша рөл бөлінетін экономикалық өсудің маңызды тұтқасы бола алатын өндіріс факторларына негізделген. Сонымен бірге агроөнеркәсіптік кешеннің экономикалық субъектісінің бәсекеге қабілеттілігін басқару стратегиялық басқарудың инновациялық тәсіліне негізделуі керек. Кәсіпорындар өздерінің бәсекеге қабілеттілігін басқару стратегиясын перспективалы, операциялық және ағымдағы режимде үнемі қадағалауы керек. Агроөнеркәсіптік кешеннің шаруашылық субъектілерінің бәсекелестік әлеуетін арттыру ресурстарды құзыретті басқару және экономикалық субъектінің дамуының стратегиялық бағытына негізделуі тиіс. Стратегиялық жоспарлау жүйесінің болуы компанияны тұрақты бәсекелестік артықшылықтармен қамтамасыз етеді, бұл, өз кезегінде, жобалардың маңыздылығы мен ұзақ мерзімді ұзақтығымен сипатталады [5].

Тұрақты бәсекелестік артықшылықтар экономикалық субъектінің күшті немесе бәсекелестерінің әлсіз жақтары немесе оларды бейтараптандыру стратегиясына негізделген. Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін бағалауда теориялық көзқарас өте көп. Бұл зерттеуде бәсекелестік әлеуетті бәсекелестік тұжырымдамасының маңызды тұжырымдамалық санаттарының бірі ретінде бағалауға негізделген. Бәсекеге қабілетті әлеуетпен біз кәсіпорынға тауарлар мен қызметтерді өндіру үшін рынокта жұмыс істеу стратегиясын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін негізгі ресурстардың жиынтығын (материалдық және материалдық емес) білдіреді және оны нарықтың басқа қатысушыларымен табысты бәсекелесуге мүмкіндік береді [бәсекеге қабілетті әлеуетті анықтау әдістемесін өзінде пайдаланылатын ресурстық кезеңдер, оларды іріктеу мен зерттеудің бастапқы кезеңі келесі қағидаттарға сәйкес болуы керек [6]:

- кәсіпорынның өнеркәсіптік үлестері;
- каскадты мақсаттар: стратегиялық мақсаттар мен корпоративтік миссиямен байланыс;

- экономикалық бірліктің толыққанды дамуы: кәсіпорынның негізгі өндіріс бағдарларынан басқа аймақтардағы дамуын бейнелеу;

- ашықтық: есеп беруші компаниядан индикаторлардың сандық және сапалық көрсеткіштері бойынша ақпараттың басым бөлігін алу мүмкіндігі;

- объективтілігі: олардың көмегімен ұйымның күшті және әлсіз жақтарын дұрыс өлшеу мүмкіндігін іске асыру керек [7]. Бұл принциптер бәсекелестік әлеуетті салалық критерийлерді айқындауға негіз болып табылады. Агроөнеркәсіптік кәсіпорынның бәсекелестік әлеуетінде біз құрамдас сегіз құрамдас бөлікті қамтуды қарастырамыз, атап айтқанда:

- экономикалық әлеует – кәсіпорынның қысқа, орташа және ұзақ мерзімді мақсаттарға қол жеткізу үшін қаржы ресурстарын тиімді басқаруға қабілеттілігін көрсетеді;

- өндірістік әлеует – кәсіпорынның үздіксіз жұмысына ықпал ететін материалдық-техникалық, шикізат базасының жай-күйін көрсетеді;

- кадрлық потенциал – әрбір қызметкердің жұмыс орнында әлеуетін барынша пайдалануға мүмкіндік беретін және еңбек нарығымен тиімді жұмыс істеуге мүмкіндік беретін кәсіпорындағы қызметкерлермен жақсы жұмыс атқаратын жұмыс;

- басқару қабілеті – кәсіпорынның жұмыс үрдісінде автоматтандыру және процестерді басқару жүйелерінің қалай іске асырылатынын көрсетеді;

- биологиялық әлеует – компания басшылығының биологиялық материалдарды іріктеуге, жаңа технологияларды сынауға инвестициялауға дайындығының көрсеткіші;

- инвестициялық және инновациялық әлеует – кәсіпорынның басқаруына инвестициялық бағыттағы көзқарасты, пайда көлемінің бір бөлігін кеңейтуге, сондай-ақ қолданыстағы процестерді жақсартуға және жаңа технологияларды енгізуге дайындықты көрсетеді;

- тұтынушылардың потенциалы – өндіруші тауарлардың түпкі пайдаланушысы арқылы сапалы өнім шығаруға қабілеті мен дайындығы арқылы өндірушінің бағдарын көрсетеді;

- маркетингтік әлеует – бұл әлеует кәсіпорында тиімді басқарудың көрсеткіші болып табылады, ол шикізат сатып алу циклы мен қолдауды ғана емес, тауарлардың көтерме саудада таратылуына қолдау көрсетіп қана қоймай, сондай-ақ ел-

ден тыс жерде де тұтынушылардың ұлттық брендин тануға бағытталған белсенді маркетингтік науқан болып табылады. Жоғарыда сипатталған құрамдас элементтердің негізінде бәсекелестік потенциалды есептеу әдісі әзірленді, кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы оның тұрақты дамуының негізі болып табылады және көбінесе жоғары сапалы өнімді шығаруға дайындықты көрсетеді және нарықтағы күрделі бәсекелес болуы керек [8].

Экономикалық потенциалды айқындау үшін ең маңызды және ең маңызды факторлардың бірі ретінде ұйымның қаржылық жағдайын талдаудың теориясы мен практикасында қолданылатын келесі көрсеткіштерді пайдалану орынды деп санаймыз:

- ◆ рентабельділік коэффициенті – бұл алдыңғы қатарлы қорлар мен олардың элементтеріне қатысты компанияның табысының нақты деңгейін, сондай-ақ ағымдағы шығындардың жалпы көлемін көрсететін көрсеткіш;

- ◆ ағымдағы өтімділік коэффициенті ағымдағы активтердің ең жедел және қысқа мерзімді міндеттемелерге қатынасы ретінде анықталады;

- ◆ активтердің айналымдылығының коэффициенті сатудан түсетін табыстың активтердің орташа жылдық құнына қатынасы;

- ◆ сатылымдардың табыстылығы сатудан түсетін пайданың сатудан түсетін түсімге қатынасы.

Өндіріс барлық ұйымдардың негізгі қызметі болып табылады және осы саладағы жақсы жұмыс істейтін кәсіпорын – бұл бәсекеге қабілетті кәсіпорын деп санауға болады. Жұмыс процесін тиісті түрде құру, ресурстарды тиімді басқару мүмкіндігі өндірістік процестің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Кәсіпорынның өндірістік әлеуетін анықтау үшін бәсекелестік әлеуетті есептеу әдісінде өндіріс құрамын жеткілікті түрде көрсететін 5 критерийді пайдаланады:

- өндірістік процестердің икемділігін қамтамасыз ететін жабдықпен жабдықтау;

- сапа менеджменті жүйесінің болуы – бұл көрсеткіш барлық процестерді басқару сапасын бағалауға ұсынылады;

- шикізат пен материалдарды сақтау және өндіру кезінде жоғалту коэффициенті – шикізат пен материалдардың шикізат пен материалдардың жалпы құнына жоғалту қатынасы;

- кәсіпорынның мамандандырылған персоналы – бұл ұйымның өнеркәсіптік жетістігін және зияткерлік активтерін көрсету.

Агроөнеркәсіптік кешен – бұл адам факторларының жоғары үлесі және түпкілікті өнімді шығарудағы потенциалы, сондықтан ұйымның адами ресурстарын анықтау кезінде индустрия келесі индикаторларды анықтау үшін пайдалы болады:

- √ еңбек өнімділігінің индексі – кәсіпорындағы еңбек өнімділігінің саладағы қол жеткізген ең жоғары арақатынасы;

- √ персоналдың коэффициенті – қызметкерлер санының компания қызметкерлерінің орташа санына қатынасы;

- √ қызметкерлердің айналымдылық ставкасы – тартылған қызметкерлер санының кәсіпорын қызметкерлерінің орташа тізімдік санына қатынасының нәтижесі.

Елеулі инвестициялар және ұйымның жақсы іске асырылған инновациялық саясаты - кәсіпкерлік субъектіне жаңа нарықтарға шығу немесе өздерін нарықта жаңа орынға ие болу мүмкіндігін береді. Тактикалық және стратегиялық мақсаттарға қол жеткізуде маңызды рөл атқарады, үш компоненттің негізінде анықталатын инвестициялық және инновациялық әлеуетті дамыту:

- инновацияның ставкасы инновациялық өнімді сатылатын өнімнің жалпы көлеміне қатынасы ретінде анықталады;

- іргелі ұсыныстарды іске асыру – іске асырылған рационализаторлық ұсыныстардың мәлімделгендерге қатынасын білдіреді;

- зерттеуді қаржыландыру коэффициенті – ҒЗТҚЖ шығындарының қатынасы. Агроөнеркәсіптік кешеннің басқа салалардағы ерекшелігі мен айырмашылығы жер және табиғи ресурстар секілді өндірістің өте ерекше факторы [9]. Компанияның осы факторларға деген табыстылығының жоғары дәрежесі бәсекелестік әлеуетті бағалауда биологиялық компонентті қосудың маңыздылығын анықтайды. Сондықтан осы факторлармен жұмысты оңтайландыру және олардың дамуына ақша салуға дайындық тұрғысынан биологиялық әлеуетті қарастыру ұсынылады:

- ◆ асыл тұқымды және гибридті сорттар коэффициенті – оның анықтамасы тұрақты түрде пайдаланылатын жаңа сорттар мен түрлер санының қатынасы болады;

- ◆ қазіргі заманғы технологиялардың коэффициенті заманауи технологияларды тұрақты түрде қолдануға қатынасы ретінде анықталады [10].

Өндіріс пен сақтау циклынан басқа дайын өнімге толықтай өңдеуді және оның табысты іске асырылуын қамтамасыз етсе, кәсіпорын толыққанды және тиімді жұмыс істей алады. Тұтынушылар сұранысқа ие болу үшін, ол ең маңызды шарттарға:

нарықтағы баға, сапа мен өнім сұранысына жауап беруі керек.

Сайып келгенде, алдыңғы кезеңдерде экономикалық қайта құрылымдау негізінде өңірдің экспорттық әлеуетін дамыту тетігін іске асырудың соңғы сатыларында, ұлттық экономиканың материалдық-техникалық базасын түбегейлі жаңғырту және экономикалық трансформация процесінің аяқталуы, агроөнеркәсіп кешенін сыртқы экономикалық қатынастар жүйесіне біріктіру аяқталды. Экспортқа экономикалық ынталандыру жағдайында оның жалпы көлеміндегі қайта өңдеудің жоғары дәрежесі бар дайын өнім үлесі артуы тиіс. ЖІӨ-нің өсуі және экспорттың өсуі күтілуде, ал экономикалық өсім болады. Экспорттың тауарлық құрылымы дайын ауыл шаруашылық өнімдерінің үлесін арттыру бағытында өзгеруі тиіс.

Қазақстанның тұрақты даму траекториясы бойынша қозғалысы еліміздің азық-түлік қауіпсіздігін, халықтың сапасы мен өмір сүру деңгейін қамтамасыз ететін агроөнеркәсіп кешеніне, ел экономика-сының маңызды секторына тәуелді.

Сыртқы экономикалық байланыстарға аумақты белсенді тарту мынадай мәселелерді жылдам шешуді талап етеді:

– аймақтың экспорттық мүмкіндіктерін және импорттық қажеттіліктерін кешенді зерттеу бойынша зерттеулер жүргізу;

– аумақтағы кәсіпорындардың сыртқы экономикалық қызметін ынталандыру үшін бірыңғай үйлестіру органын және аумақтық деңгейде сыртқы экономикалық қатынастарды тиімді дамыту үшін қажетті ұйымдық ұйымдардың кешенін қалыптастыру;

– облыстың ғылыми-педагогикалық әлеуетін және жинақталған практикалық жұмыс тәжірибесін максималды түрде пайдалана отырып сыртқы экономикалық профильді мамандарды даярлау және қайта даярлау жүйесін ұйымдастыруға бағытталған жергілікті деңгейде үйлестіру.

Ұйымдық жоспарда сыртқы экономикалық қызметті аумақтық басқаруды жетілдіру мәселесін сыртқы экономикалық қатынастардың республикалық (аймақтық) департаменттері (бөлімдері) көтеруі мүмкін. Кәсіпорындардың экспортын ұлғайтудың перспективалық бағыттарын айқындау бөлімі алдында тұрған міндеттерді ескере отырып, біздің ойымызша, бес негізгі топты құру қажет: жоспарлау, тиімділікті талдау және аймақтың сыртқы экономикалық қызметін жетілдіру; экспорттық өнімді дамыту; импорттық жеткізілімдер; трансшекаралық сауда; шетелдік инвестициялар

бөлімі, бірлескен кәсіпорындар және шет елдермен тікелей қатынастар.

Нарық экономикасында экспорттаушылардың кәсіпкерлік белсенділігін үйлестіру және қолдау мақсатында мемлекет пен бизнестің ынтымақтастығы қоғамдық бірлестіктердің (қауымдастықтардың, кәсіподақтардың) қалыптасуына әкеледі. Бүгінде басқару тәжірибесі отандық кәсіпорындардың сыртқы нарықтарға шығуы үшін жаңа арналарды анықтау қажеттігін көрсетеді. Бұл үшін экспорттық өндірістің бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыру, әлемдік нарықта өңірдің позициясын нығайту үшін өз ресурстарын біріктіретін ерікті негізде ұлттық экономиканың әртүрлі салалары кәсіпорындарының өңірлік бірлестіктерін құруға болады [қараңыз 1]. Бұл қатысушы кәсіпорындардың үстеме шығыстарын азайтуға жағымды әсер етеді.

Осы кезеңде экспорттық стратегияны әзірлеу кезінде біз өңір үшін қазіргі заманғы экспорттық базаны қалыптастыру жолында келесі қадамды ұсынамыз: дайын өнімнің ауқымды экспорты мен оны әлемдік нарыққа шығару. Осы ұсыныстың табыстылығы мен тараптардың экономикалық пайдасы, жергілікті алушы қай елдің өкілі болатынына байланысты. Сауда келісімдерін қолдайтын елдермен қарым-қатынасты нығайту керек. Кәсіпорындардың экспорттық әлеуетін арттыру үшін:

- минималды шығындармен экспорттың айтарлықтай ұлғаюы мүмкін кәсіпорындардың шеңберін анықтау;

- прогрессивті ауыл шаруашылығы өнімдеріне назар аудару керек белсенді аймақаралық сауда-экономикалық қатынастарды қолдау;

- мемлекеттік қолдау шаралары аясында жүзеге асырылатын шағын бизнесті ынталандыру бойынша бірқатар ісшараларды жүзеге асыру. Экономикалық мамандану сипатын ескере отырып, шикізатты қайта өңдеу, дайын өнімді сақтау және оларды ішкі және сыртқы нарықтарға өткізу процесінде толық жабдықталған ауыл шаруашылық кәсіпорындарына назар аудару қажет;

- шикізатты өңдеудің күрделілігі мен тереңдігін арттыратын, жоғары тиімді жабдықтардың жаңа буындарын жасау және енгізу, түпкілікті өнім өндірісін едәуір арттыруды қамтамасыз ететін жаңа технологияларды енгізу арқылы аймақ үшін дәстүрлі өнімдердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру;

- отандық тауар өндірушілердің экспорттық мүмкіндіктерін кеңейту және ұлттық бренд құру.

Тұжырымдар.

1. Көптеген ауыл шаруашылық иелерінің тиімділігі шағын бизнесті дамытуға байланысты. Өнім нарығын несиелендірудің жоғары деңгейі, қызмет көрсетуді әлеуметтік тұрғыдан қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, қосымша жұмыс орындары жасайды, бәсекелестікті арттырады, ал ең бастысы аграрлық өнеркәсіптің тиімділігін көтеруге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

2. Құрылымдық саясаттың таңдаулы бағыттарымен міндетті түрде байланыста ішкі нарықты қорғау жөніндегі стандартты шараларға ерекше назар аудару қажет. Біздің пікірімізше, бұл әсіресе ауыл шаруашылық экономикаларындағы әлеуетті күшейтуге байланысты.

3. Аумақтардың сыртқы экономикалық қызметін реттеудің негізгі құралдары тарифтік шараларды қолдануды ғана емес, жеткізілетін тауарлардың сапасы мен техникалық деңгейін, олардың санитарлық жағдайын анық және қатаң талаптарды қолдану арқылы тарифтік емес шаралар жиынтығын кеңейтуді білдіреді.

Әдебиеттер тізімі

1 Рамазанова Ш.Ш., Кучукова Н.К., Легостаева Л.В., Фот Ю.В. Государственная финансовая поддержка агропромышленного комплекса в Республике Казахстан // Доклады Национальной академии наук Республики Казахстан.- 2019.- N2 (324).- С.149 – 154.

2 Абдыкерова Г.Ж., Айкупешева Д.М., Жемпеисова Г.И., Байтикенова Г.А. Тенденции развития инновационной деятельности в агропромышленном комплексе Казахстана // Доклады НАН РК.- 2019.- № 2(324).-С.63-68.

3 Задворнева Е.П., Сейсенбинова А.А., Саябаев К.М., Жансагимова А.Е. Управление устойчивым развитием сельских территорий как инновационный фактор экономического роста Казахстана // Известия НАН РК.- 2019.- № 2 (324).- С. 202-207.

4 Джумабекова А.Т., Сабирова Р.К., Бижанов Д.Т., Баядилова Б.М., Жансагимова А.Е. Инновации в использовании топливно-энергетических ресурсов страны // Известия НАН РК.-2019.- № 2 (324).- С.185 – 189.

5 Саябаев К.М., Абдрахманова Р.С., Дюсембаева Л.К., Государственно-частное партнерство в аграрном секторе экономики // Актуальные проблемы правового, экономического и социально-психологического знания: теория и практика: материалы междунар. науч.-практ. конф.-Донецк, 2017.- С.115-118.

6 Мелешенко Н.Н., Саябаев К.М. Проблемы кадрового обеспечения в АПК Казахстана // Учет, анализ, аудит и статистика: исследование тенденций и перспективы разви-

тия: материалы всероссийской науч.-практ. конф.- Махачкала, 2016.- С.521-524.

7 Жансагимова А.Е. Основные направления по реализации индустриально-инновационной политики // Наука и инновации в XXI веке: теоретические и прикладные аспекты: междунар. науч.-практ. конф.- Астана, 2017.- С.144-148.

8 Жансагимова А.Е. Развитие регионов Казахстана // Актуальные вопросы современной науки и образования: междунар. науч.-практ. конф. – Киров, 2017.- С.782-784.

9 Шакуликова Г.Т. Экономическое состояние сельских территорий Акмолинской области // Актуальные вопросы современной науки и образования: материалы XVII междунар. науч.-практ. конф.-Киров, 2018.-С. 803-807.

10 Ниязбекова Ш.У., Обеспечение экономической безопасности в сфере агропромышленного комплекса стран-участниц ЕАЭС //Козыбаевские чтения «Казахстан и современные вызовы времени»: материалы междунар. науч.-практ. конф.- Петропавловск: СКГУ им. М. Козыбаева, 2017.-Т. 3. - С.77-80.

Әдебиеттер тізімі

1 Ramazanova Sh.Sh., Kuchukova N.K., Legostaeva L.V., Fot Ju.V. Gosudarstvennaja finansovaja podderzhka agropromyshlennogo kompleksa v Respublike Kazahstan // Doklady Nacional'noj akademii nauk Respubliki Kazahstan.- 2019.- N2 (324).- С.149 – 154.

2 Abdykerova G.Zh., Aikupesheva D.M., Zhempeisova G.I., Bajtikenova G.A. Tendencii razvitiia innovacionnoj dejatel'nosti v agropromyshlennom komplekse Kazahstana // Doklady NAN RK.- 2019.- № 2 (324).-S.63 – 68.

3 Zadvorneva E.P., Sejsenbinova A.A., Sajabaev K.M., Zhansagimova A.E. Upravlenie ustojchivym razvitiem sel'skih territorij kak innovacionnyj faktor jekonomicheskogo rosta Kazahstana // Izvestija NAN RK.- 2019.- № 2 (324).- S. 202 - 207.

4 Dzhumabekova A.T., Sabirova R.K., Bizhanov D.T., Bajadilova B.M., Zhansagimova A.E. Innovacii v ispol'zovanii toplivno-jenergeticheskikh resursov strany // Izvestija NAN RK.- 2019.- № 2 (324).- S.185 – 189.

5 Sajabaev K.M., Abdrahmanova R.S., Djusembaeva L.K., Gosudarstvenno-chastnoe partnerstvo v agrarnom sektore jekonomiki // Aktual'nye problemy pravovogo, jekonomicheskogo i social'no-psihologicheskogo znaniia: teorija i praktika: materialy mezhunar. nauch.-prakt. konf.- Doneck, 2017.- S.115-118.

6 Meleshenko N.N., Sajabaev K.M. Problemy kadrovogo obespechenija v APK Kazahstana // Uchet, analiz, audit i statistika: issledovanie tendencij i perspektivy razvitiia: materialy vserossijskoj nauch.-prak. konf.- Mahachkala, 2016.- С.521-524.